

ТМ	Г. XXIX	Бр. 3	Стр. 323 - 336	Ниш	јул - септембар	2005.
----	---------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 396"19/20" 316.66-055.2

Прегледни научни рад

Примљено: 09.01.2005.

Иван Шијаковић

Филозофски факултет

Бања Лука (Република Српска)

НОВА ПОДРУЧЈА СУКОБА ИЗМЕЂУ МУШКАРЦА И ЖЕНЕ

Резиме

Може се рећи да је, у савременом друштву, остварен значајан напредак у еманципацији жена, у свим подручјима и на свим просторима глобуса. Ипак је остало још много простора где се жена налази у подређеном, угроженом па и у потпуно нехуманом положају. Мноштво традиционалних и патријархалних друштва и друштвених група и даље остварује вечиту тежњу да жена остане заробљена у приватној сфери, везана за кућу и децу, да "служи" мужу и породици, да се жртвује, да буде неприметна, далеко од јавне сфере друштва и слободног грађанског живота. То је извор сталног сукоба између мушкарца и жене, који се из дана у дан стално шири.

Постоје бројни облици и начини којима се жена у савременим условима потискује на маргину друштва. То почиње од самог рођења (жеља да се роди син), наставља се у детињству кроз васпитање и припрему за "женске" послове, одабирање "женских" школа. Брак често постаје облик деградације жене (уместо афирмације и потврђивања), жена је често заробљеник породице и породичних односа, некада трпи и директно насиље у породици. У друштву се наставља потискивање жене у економској сфери (теже запослење, слабије плаћена радна места, злостављање на послу), политичкој и културној области. Рат, криминал, корупција и трговина женама као "белим робљем" представљају потпуну деградацију жене. Наравно постоје и облици самопотискивања жена (аскетизам, робовање лепоти и виткости, модним трендовима, лезбејство, бежање у усамљеност).

Поставља се питање ко, како и када може помоћи савременој жени да побољша свој положај у друштву? Ако се подразумевају услови општецивилизацијског напретка савременог света и активности појединаца онда је брже и значајније побољшање положаја могуће кроз сталне активности неофеминистичких покрета и грађанских иницијатива у којим ће жене стално указивати на свој положај, путеве и начине његовог побољшања. У време глобализације то питање добија на све већем значају. Борба за примену и поштовање љуских права ствара простор за еманципацију жене у савременом друштву. Улога медија је веома значајна за цео тај поступак и процес неопходне еманципације жене, којој се сваки дан намећу нови начини и средства поробљавања и потискивања на маргину друштва!

Кључне речи: савремено друштво, жена, еманципација, положај у друштву, облици потискивања жене, угрожавање права жене, насиље, еманципаторски покрети

Тежња да се доминира над женом од стране мушкарца и од стране друштва веома је стара тема. Где су узроци и корени такве тежње? Можда се корени могу наћи и у библијској поруци која каже да је Бог стварајући свет за шест дана створио човека (мушкарца) управо шести дан. На крају свог "стваралачког" заноса, можда већ "уморан" и у журби да оде на одмор тог седмог дана, заборавио је да му створи жену. Библијска метафора о стварању жене од Адамовог ребра може да значи да је она ту пристигла накнадно, случајно, јер Адам није нашао "друга за себе" међу "земаљским зверима и небеским птицама", да је стварање света могло да се заврши и без ње, али и да је жена неизбежна у "божијем поретку" ствари и света. Бог као да се касније "покајао" због високог положаја и значаја који је дао жени приликом стварања света па настоји да је стави на разна искушења и казни због почињених грехова. Први грех у рају начинила је жена пробајући забрањено воће са "дрвета од знања добра и зла" и доводећи у неприлику Адама, због тога је била кажњена од стране Бога изгнанством из раја и осудом на патње у "обичном" свету и даљем животу.¹ Од тада жена постаје симбол греха који није само њен грех већ грех читавог људског рода, она је начинила грех који "испашта" људски род. Зато Бог стално, кроз речи својих пророка, подсећа жену на "вечити грех" и на нужност да буде покорна мужу, мушком роду, "мушкој" цивилизацији и да им верно и вечно служи.

Грчка митолошка предања говоре о женским ликовима међу боговима као симболима одређеног стања и понашања "карактеристичног" за жене. Међу дванаест олимпијских божанстава половина су женски ликови и свака је заслужна за неку "женску" особину. Хера је симбол брачне чистоте (иако инцестуозног порекла), али и безграничне љубоморе, због које прогони и кажњава све жртве Зевсовог неверства. Деметра симболизује плодност (посебно дрвећа и житарица), показала је неверство према Зевсу, али и велики гнев и освету према људима и боговима (забранила ницање дрвећа, жита и других плодова док јој не врате кћерку). Афродита као богиња лепоте поста-

¹ Како сведочи Мојсије Бог је Еви, сазнавши за њен грех запретио речима "теби ћу многе муке задати кад затрудниш, с мукама ћеш децу рађати, и воља ће твоја стајати под влашћу мужа твојега, и он ће ти бити господар" (*Прва књига Мојсијева*).

ла је симбол неверства и двоструког морала (награђује и штити оне који њој лично чине добро, а кажњава остале). Богиња Атена племенита и мудра (али не тако лепа) родила се из Зевсове главе, пошто је он претходно у своју утробу сакрио најмудрију од свих богиња Метиду. Да ли је то метафора која говори да мушкарци не трпе паметније жене од себе и да настоје да их "склоне"? Артемида симболизује девичанство и ритуалну чистоту, али је прека, неочекиваног и непредвидивог понашања (својим стрелама лако доноси смрт). Хестија је богиња која симболизује вечиту женску смерност и везаност за кућу и огњиште. Постоје и типични зли митолошки женски ликови, као Клитемнестра (симбол подмуклости, злопамтила и освете) или Медеја, чаробница (симбол лукавства, издаје и подвале). Врхунац негативног женског лика предствљају Ериније, богиње застрашујућег изгледа (од којих беже, богови, људи и звери) и осветничког понашања (деле правду према својим мерилима, кажњавају не само кривце, већ и њихове потомке). Зашто онај који симболизује правду мора да буде наказан женски лик?

Доминација богата над бесмртним богињама и смртним женама као митолошка пројекција човекове жеље и свести представљала је показатељ мушкарцима да вечито сумњиче жене, да немају поверења у њих, да очекују превару и подвалу, да их држе даље од значајних места и улога, те да могу да их користе као објекат за несметану употребу и задовољство, као "помоћно средство" за своје циљеве и намере без било какве бојазни и моралне осуде.

Подређеност жене мушкарцу и њен неравноправан положај кроз историју тумече се као последица биолошке разлике између мушкарца и жене. Мушкарци су због своје хормонске структуре склонији агресивности и доминацији што су показивали још од времена ловачке привреде па до савремених софистикованих оружја. Жене су својом биолошком конституцијом погодне за рађање и одгој деце због тога треба да остану везане за кућу. То је једна од претпоставки о улогама која има за циљ да жену смести у приватну сферу и да је изолује од јавног живота. Такав положај жене у кући има двоструко значење: а) место жене у кући где се бави одгојем и бригом о деци значи да је то врло одговорно место које мушкарац не жели да презме на себе, б) мушкарац за себе узима привилегију да дуже и чешће борави изван породице и тако припрема услове за успон у каријери показујући велики степен себичности а све под изговором заштитника породице. Мушкарац тако себе представља као "играча" више улога у друштву, док жену своди на једну улогу – мајке и домаћице.

Ипак већина аутора се слаже да су културни разлози у основи свих подела између мушкарца и жене и доминације мушкарца у "мушкој цивилизацији". Све почиње од учења мушких и женских

улога у детињству а завршава се стицањем моћи и власти у рукама мушкарца и подређеним положајем жене. Жена је експлоатисана и подређена и у оним друштвима где се то правда поделом послова према половима као и у оним друштвима где те поделе нема па су жене принуђене да раде све послове као и мушкарци. У овом раду покушавам да проникнем у облике и разлоге потискивања жене у друштву у садашњим условима као изворе сталног сукоба између мушкарца и жене. У првом делу дајем кратак историјски преглед положаја жене, у другом делу анализирам нове облике потискивања жена у друштву и просторе сталне борбе између мушкарца и жене, у трећем делу дајем кратак осврт на путеве и начине борбе за еманципацију кроз друштвене покрете (пре свега феминистичке) и на крају, дајем кратак закључак о истраживаном проблему.

I

Иако нема писаних трагова из времена ловачко-сакупљачке привреде, према неким остатцима из тог периода (фигуре од камена) може се закључити да су жене у том периоду биле веома цењене и имале равноправан положај са мушкарцима, а можда и повлаштен. Прва неолитска револуција (око десет хиљада година пре нове ере) означава почетак обраде земље мотиком. Сматра се да је управо жена пронашла мотику и да је обрада земље био њен посао. Археолошки налази из тог доба сведоче да су прва божанства која су племена славила била управо женског лика, из тога се може закључити да је жена била цењена и поштована. Друга неолитска револуција (између шест и три хиљаде година пре нове ере) доноси велики техничко технолошки напредак (плуг као средство за обраду земље, чамац за кретање по води, употреба снаге животиња, ветра и воде за погон). Тада долази и до демографског напретка, племена имају своја стална станишта, јавља се робовласништво и гомилање добара, формирају се класе. У том периоду долази до деградације положаја жена. Међутим, није била иста ситуација код свих племена. На пример, положај жена код египатских племена био је бољи од положаја жена код Сумера.

У античким градовима жена је била ограничена на кућне послове и тако почиње процес удаљавања жена из области јавног живота, од центара економске и политичке моћи. То је помало парадоксална ситуација ако се има у виду да је грчка митологија обилувала ликовима женских божанстава. Појавом монотеистичких религија и свемоћног Бога у лику мушкарца, који се "јавио" мушкарцу, деградација жена силази на најнижу тачку. Сама библијска предања говоре много о односу према жени и њеном подређеном положају у таквој средини. Сведочећи о положају јеврејске жене у време када је Исус

из Назарета имао пет година португалски нобеловац Жозе Сарамаго испишује ову реченицу: "Боље би било да закон заврши у пламену, него да буде поверен жени".

У предфеудалном периоду (5-9. в.) ускраћена су сва значајна и утицајна права женама. Као најзначајније ускраћено право тога времена јесте право да жене могу ући у црквену хијерахију (да буду бискупи). Женама је остао простор да учествују у формирању манастира и да шире католичку веру. Као опатице, краљице, принцезе оне су учествовале у образовању деце, бавиле се мисионарењем и преобраћањем у хришћанство. Почетком феудалне епохе (10. и 11. век) жене су повратиле део своје моћи, наравно само одабране и оне које су имале посебне услове (супруге, сестре и ћерке краљева и принчева). Византија се посебно издвајала по броју краљица и учених жена које су се бавиле друштвеним послом.² Врхунац феудализма (12. до 15. век) доводи поново до удаљавања жене из јавног живота. Целибат у католичкој цркви, формирање централизованих држава у којима се појављују сталне државне службе поверене мушкарцима, развој трговине, државних школа, све то доводи до удаљавања жене из тих области. У свим областима живота и деловања (економија, вера, политика) улога жена се сужава, али оне не пристају на такав положај без отпора. *Инквизиција* је послала хиљаде жена на ломачу под изговором да се баве враџбинама (период познат као прогон "вештица"). О тој суровости сведочи и податак да је бабицама било заповеђено да приликом порођаја жртвују жене а остављају дете. У то време су женама укинута и права наслеђивања тако да су остале потпуно обесправљене.

У доба ренесансе жене покушавају да поврате своја права. Оне почињу постепено да узимају учешће у уметничком и културном стваралаштву тог периода, али често без права признавања њихових дела (анонимни уметници или је дело било познато под именом неког мушкарца). Тек развојем буржоазије (17. и 18. век) жене узимају учешћа у друштвеним пословима (трговина, занатство). У 19. веку жене постају значајна радна снага, значајан део радничке класе, то представља први масовнији излазак жена на друштвену сцену. Оне почињу да се баве хуманитарним и добротворним активностима. Тада у Француској *настаје први феминистички покрет* који се бори за политичка и економска права жена. Убрзо се формира и прво међународно удружење жена (*Међународни савет жена – International Council of Women – ICW*) у Вашингтону 1888. године, коме присуствује 66 жена (8 из Европе). Двадесети век означава почетак борбе

² Теодосијева жена Евдокија реформисала је византијски универзитет, Ана Комин је основала школу медицине 1083. године и предавала у њој.

жена за њихова целокупна права. Пре свега оне се боре за политичка права (само 21 земља у свету после Првог светског рата давала је женама право гласа). Револуција у Русији донела је наде и подстакла даљу борбу за права жена широм света. Налет фашизма у првој половини двадесетог века поново је деградирао положај жена и поништио све резултате које су до тада постигле у процесу ослобађања и еманципације. После Другог светског рата почиње поновна борба за права и положај жена. У периоду од 1965. до 1980. године развија се *нео-феминистички покрет* који тражи рушење граница између приватног и јавног живота, учешће жена у области културе, образовања, право на рад и једнака права у раду, учешће у политичком животу.

II

Без обзира на значајан напредак у еманципацији жена до кога је дошло у другој половини XX века, ипак се може констатовати да и даље остаје доста простора где женама предстоји напоран и дуг пут да се изборе за равноправан статус са мушкарцима. Оне су и даље потиснуте из главних друштвених токова у многим земљама савременог света. Узрок таквог стања је у неравномерној расподели моћи у друштву, а извор великим делом у традиционалној култури, патријархалној свести и економској неразвијености друштва.

Потискивање жена почиње још пре њиховог рођења (у фетусу). То је углавном "психичко" потискивање кроз жељу да се роди "мушко" дете, да буде "прво мушко". Постоје и примери физичког уклањања када се ултразвуком утврди да мајка у својој утроби носи женски плод.³ Са таквом "добродошљицом" у патријархални свет наставља се њено потискивање и у детињству. Предност и повлаштен положај у породици даје се мушком детету. Издавање и фаворизовање мушког детета присутно је у патријархалним породицама и уобичајено је да се односи на очеве, међутим, истраживања су показала да је наклоњеност мајки и њена приврженост мушком детету далеко

³ У Кини је ова појава веома раширена, условљена је традиционалним гледањем на женско дете али и подстакнута државном политиком демографског планирања (ограничен број деце). О суровости и фрустрираности у таквим случајевима сведочи исповест лекара(ке)-бабице која је указивала помоћ једној жени приликом порођаја. Када се родила девојчица није дисала и бабица је реанимацијом успоставила нормалан ток али се баба девојчице која је присуствовала порођају побунила речима: "Зашто је ниси пустила да умре, није дисала и сада је твојом кривицом жива". Када је лекар(ка) подигла дете и показала мајци она је реаговала речима "Шта сам згрешила да родим женско дете". Примена абортуса као средства за елиминисање женске деце веома је раширена и у Индији. Тамо се женско дете третира као неко ко доноси још један додатни "терет" породици, а то је обавеза да се припреми велики мизантропски ритуал удаје.

чвршћа и емотивнија него код оца. Кроз такав облик родне социјализације жене се од малих ногу доводе у ситуацију да више цене мушкарце од жена, дакле од самих себе и да то прихватају као "природно" стање ствари у породици и у будућим односима у друштву. На то се даље наслања учење "женских" улога кроз процес идентификације са мајком чије је место у кући у приватној сфери. Од жене се, по том моделу социјализације, очекује да буде скромна, послушна, трпелива, поштована, "скривена", да сама "осети" да је "мање" вредна од мушкарца и да мора да му препусти бригу о свим значајнијим и јавним пословима. Од почетка се жене уче да пристају на разликовање и обављање "женских" послова, да имају "женско" васпитање и краће школовање. Код неких жена се то акумулира у полни хендикеп изражен психолошком фрустрацијом кроз стални "жал" за тиме што нису рођене као мушко.

Брак се некада појављује као негација слободе и аутономије жене. Неким женама је то наставак потискивања из претходног периода, док код жена које су одрастале у толерантнијим условима то може да буде културни "шок" и извор фрустрације. Жена у браку долази у различите видове зависног положаја. У Индији се и данас, у великом броју случајева, брак сматра као прилика да мушкарац оствари добру и лаку зараду због традиције да жена мора да донесе велики мираз⁴. У Пакистану постоји "злочин ради части", појава да мушкарци убијају супруге (некада чак и сестре и кћерке) ако се посумња у њихово неверство.⁵ Истраживања су показала да је то углавном изговор за насиље које се проводи над супругама. У основи тога стоји идеологија верског фанатизма и интегризма. Многе жене ступањем у брак постају "невидљиве", одсуствују из јавног живота, заробљене рађањем, одгојем деце и кућним пословима, посвећене и подчињене мужевљевим захтевима и навикама. У свету још увек има земаља у

⁴ Подаци указују да је током 1998/1999. године у Индији 13.000 жена било предмет насиља (велики број се завршио смрћу), због "недовољног" мираза (захтева за "допуном" потрошеног мираза). Једна индијска феминисткиња тврди да је тај број обухватио само оне случајеве који су пријављени властима, а да је прави број неколико пута већи.

⁵ О "злочину из части" сведочи пакистанка Шаназ Бокари председница "Удружења напредних жена Пакистана" анализирајући узроке и разлоге за такву појаву која је присутна такође и у Јордану, Палестини, Јемену, Нигерији. "У свим тим случајевима тело жене се доживљава као стуб породичне части. Ступајући у прељубнички однос, она ремети друштвени поредак. Њено тело се може продати, купити или разменити, али само на основу одлуке мушкарца. Било да је она преузела кораке да то правило прекрши, или је за то само осумњичена, стиже је казна, најчешће смртна" (*Le monde diplomatique*, мај 2001, стр. 16).

којим се толерише полигамија као облик брачног живота.⁶ Заробљеност жене у породици је честа појава која се суреће у свим савременим друштвима без обзира на њихову економску и културну развијеност. Разлог таквог стања некада је недостатак амбиције код жене да се извуче из неуспелог брака, некада жена "добровољно" робује амбицијама мужа (жртвује своју каријеру да би помогла мужу), а некада је подређена деци (све неостварене амбиције пројектује на децу, посебно кроз "култ маминог сина").

Економско потискивање жене огледа се у њеној зависности од мужа и његових примања у случајевим где су жене незапослене. Код запослених жена често се дешава да су слабије плаћене од мушкараца за исти посао који обављају. Жене су често и резервна радна снага јер чине већину међу незапосленима. У неразвијеним земљама жене су подвргнуте вишеструкој експлоатацији (тешки послови, дужина радног времена, слабо плаћен посао). Све је чешћа појава понижавања жена на радном месту, притисци и злостављање. Данас је све чешћа "употреба" жена од стране компанија и агенција као средства за стицање богатства и профита ("шоу" бизнис, рекламне сврхе, манекенство, спорт). Менаџмент је једно од места где се остварује мушка доминација, познати и успешни менаџери су углавном мушкарци и они "чувају" тај простор за себе.⁷

Потискивање жена у савременом друштву наставља се у политичком животу. Показатељи су неравномерна и непропорционална заступљеност жена у партијском руководству, парламентима⁸, извршној и управној власти. Сам изборни систем је потпуно непропорционалан и неподесан за шире учешће жена према њиховом броју у бирачком телу. У том погледу постоји велико неповерење у могућности и намере жена да обављају послове од заједничког интереса. Жене су углавном "удаљене" од центара политичке моћи и утицаја што

⁶ Афричка држава Мали може се узети као пример где мушкарци имају најмање по две жене, око 60% жена у овој исламској земљи у доби до 49 година живи у полигамији. Жене раде теже послове, мушкарци углавном пецају и ленчаре на обали. Са двадесет година старости жене већ имају по четворо деце. Женска деца ретко иду у школу, свака четврта жена зна да чита и пише, 15% жена прима плату.

⁷ Истраживање које је проведено међу менаџерима (мушкарцима) највећих америчких компанија показује да само 16% њих сматра да је могуће да ће их на положају генералних директора у наредних десет година заменити жене. Док 18% сматра да ће се то десити кроз двадесет година.

⁸ Чак и у европским земљама ситуација није повољна. У италијанском парламенту, у Доњем дому присутно је 11% жена, у Горњем дому осам. У Народној скупштини Србије има 10,8% жена, а 6,5% одборника у целој Србији. У неким земљама Европе је знатно повољнија слика. Шведска има 42% жена у Доњем дому парламента, Немачка 31%, а Шпанија 28%.

додатно појачава њихов политички хендикеп у друштву, тако да и њихово формално повећано учешће у изборним процедурама остаје недовољно и лако маргинализовано. Наступ различитих екстремних идеологија и покрета (национализам, неофашизам) стварају посебно неповољне услове за шире учешће жена у политици.

Неравноправност у науци⁹ и култури даје још једну димензију укупном удаљавњу жена од главних друштвених токова. Ако се погледају бројне награде које се додељују у уметности и књижевности, запажа се да их ретко добијају жене. Чак и Нобелова награда за књижевност веома ретко је дошла у руке жени писцу. Одавно је распрострањена лажна дилема и подела на "женску" и "мушку" књижевност. Сама та подела говори много о односу према жени уопште, а посебно према жени писцу. Жена је често прототип неморала и непоузданости у филмовима и књижевним делима. Традиционална култура развија мит о мушкарцу као хероју, спаситељу, месији, вођи. На плану игре као саставног дела кутуре постоји подела на игре које су "допуштене" жени и оне које нису. Жена се на другој страни кроз игру представља као "предмет" за забаву и разоноду. На "женску" игру се не гледа као на креацију, слободу, узвишеност, непоновљивост, већ као на тренутност, пролазност, емоцију и страст.

Образовање је процес у коме се остварује промоција и успон жене у друштву, то је једини сигуран инструмент њеног "опстанка" у главним друштвеним токовима. Док необразован или недовољно образован мушкарац има много начина да се афирмише, прибави моћ и утицај, необразованим женама то ретко успева. Ипак и у образовању постоје принципи и механизми који заустављају успон и напредак жене, усмеравају је на маргиналне колосеке у друштву. Сама неприступачност образовних институција у многим државама оставља жене без тог значајног средства социјалне и културне промоције. Подела на "женске" школе и факултете већ усмерава жене на нешто што је "лакше", мање признато, мања могућност напретка у каријери и слабије плаћени посао. Примери неразвијених земаља најбоље илуструју значај образовања за еманципацију жене (присутна је обрнута корелација између стопе писмености жене и стопе фертилитета).

Упоредо са стварањем услова за напредак и еманципацију жене у друштву развијају се инструменти и методе деградације, "употребе" и злоупотребе жене у "прљавим" пословима. Појава која је

⁹ Иако су жене дале велики допринос у научним истраживањима мали број њих је добило Нобелову награду за свој рад. Дискриминација и љубомора према женама научницима показивала се много пута кроз историју. То најбоље илуструје пример Марије Кири која је добила Нобелову награду 1903. године за физику, а 1911. за хемију, а није примљена у Француску академију наука, нити је добила почасни докторат наука Универзитета у Кембриџу.

данас посебно развијена означава се као трговина "белим робљем" где се жена купује, продаје и препродаје као ствар. То је највиши степен деградације жене у савременом друштву. Жена се поново претвара у роба, третира као ствар са којом се располаже по вољи и нахођењу њеног тренутног "власника". То је најтежи пут на коме се савремена, млада жена може наћи (пут од лепоте до порнографије и проституције). Годишње преко милион жена постану жртве трговине "белим робљем", а трговци остваре "промет" од 6 до 8 милијарди долара. Све то прати појачани степен насиља и криминала у свим сегментима друштва како би се обезбедило што "сигурнији" пут и неометани услови за такву "трговину".

Рат је појава у којој долази до потпуног потискивања жене из друштва. Тада све мушкарац узима у своје руке. Жена се претвара у сервис за "успешнији" ратни поход (ради у фабрикама муниције, доноси храну, постаје болничарка). У тим условима када Танатос (бог смрти) побеђује Ероса (бога љубави) жена живи у страху и неизвесности да, поред свих невоља, остане и без неког од своја четири вољена мушкарца (син, брат, отац, муж).

До сада је било речи о потискивању жене чији су узроци "спољашњи" (налазе се у самом карактеру друштвених односа) на који жене не могу да утичу или тешко успевају да се изборе са њима. Међутим, постоје и "унутрашњи" узроци, налазе се у самом бићу жене. Овде ћемо их означити као облике самопотискивања жене у савременом друштву. Жене постају "таоци" сопственог тела пристајући на вредности које су им наметнули мушкарци (изглед, линија и телесне димензије, тело без природних "недостатака", општи имиџ). Да би удовољиле тим "трендовима" жене приступају одрицању од хране и начина живота који води до аскетизма. Манекенство као све шира појава (посао, добра зарада – посебно за друге) терају младе жене и девојке да стижу до анорексије (појаве изгладнелости и неухрањености). Остати млада и лепа "до краја живота" постаје идеал коме стреми све већи број савремених жена.¹⁰ Лезбејство се појављује и као потискивање и самопотискивање жене. У првом случају у многим земљама ова врста сексуалне и животне слободе (начина живота) доживљава се као социјална девијација, гледа се на њу са презиrom и неодобравањем, док је у неким земљама предмет строгих казни које се примењују над женама таквих склоности. У смислу самопотискивања жене, лезбејством као слободним и личним избором она себе затвара у узак круг (социјални, вредносни, културни) у коме постоји могућност да осети психолошку тескобу и маргинализованост. При-

¹⁰ "Желим да се балзамујем у 40-тој", узвикује једна активисткиња феминистичког покрета и поборник вежбања и одрицања од свега што ће спречити одржање "вечне" лепоте.

стајањем без "побуне" на вредности које јој данашњи ("мушки") принципи и правила свакодневног живота намећу, жена пристаје и на потискивање из важних сегмената друштвених односа. Неодлучност и одсуство потребе за акцијом која ће бити усмерена на промену постојећег стања, такође доприносе самопотискивању савремене жене.

III

Основно питање које се намеће јесте, ко и како може помоћи савременој жени да поправи свој статус и положај у друштву. Ако се изоставе појединачне акције, ставови, поруке и залагања познатих и афирмисаних личности онда ослонац треба тражити у друштвеним групама и колективним акцијама (покрети, грађанске иницијативе, удружења). Историја се не може схватити (ни прихватити) само као историја угњетавања жена, већ и као историја њиховог отпора и борбе за стално побољшање положаја, за учешће у друштву, за проширење поља еманципације.

Седамдесетих година двадесетог века феминизам као покрет доживљава своју "ренесансу", појављује се тежња за реформом класичног феминистичког приступа питањима еманципације жена. Тај нови сензибилитет и енергија означени су као *нео-феминизам*. Он захтева свестранији приступ (у погледу стратегије и тактике) најважнијим питањима еманципације жена. Тежиште се пребацује на међународни план и указује на положај жена на глобалном нивоу. Ту се могу уочити три битна подручја (захтева) на којима се огледа активност нео-феминистичког покрета.

Прво, захтев за укидањем свих облика насиља над женама. Активност у том правцу посебно је приметна код *Европског удружења за борбу против насиља над женама на послу*. Охрабрење и подстицај који даје то удружење види се и по томе што је у међународном праву сада усвојен став по коме је силовање у ратном походу третирано као злочин (суд у Хагу већ суди за такве случајеве), док то није био случај за такве поступке током Другог светског рата. Резултат борбе међународних удружења жена је и закључак *Конференције о људским правима* у Бечу 1993. године да су "људска права жена и девојчица део општих људских права, па тако неотуђива и неповредива, једнака за све". Ово је стварно апсурд и парадокс, показатељ нехуманости, слабости и недоречености савремене ("мушке") цивилизације и друштвених односа у којим је потребно посебно наглашавати да "жене и девојчице" спадају у људска бића, да и оне имају "људска права" која се морају поштовати и штитити. Но ипак и то није изненађење ако се има у виду да у арапско муслиманском друштву тек почиње борба против понижавајућег положаја жена и верског фундаментализма (отпор за сада пружају жене појединачно).

Други глобални захтев међународних удружења жена односи се на оспоравање постојећег начина економског развоја и трагање за његовом алтернативом. Кроз *Светске конференције жена* (прва у Мексику 1975, Копенхаген 1980, Најроби 1985. и Пекинг 1995), активисткиње нео-феминистичких покрета траже побољшање економског положаја и стандарда жена, посебно у Азији, Африци и Латинској америци. Затим критикују ставове и праксу међународних економских институција (ММФ, Светске банке, Светске трговинске организације), траже да се економски развој и економска будућност заснивају више на сарадњи и коперацији у свим деловима света, а мање на свеопштој и суровој конкуренцији.

Треће подручје активности усмерено је да се допринесе борби и оспоравању ратова и нових облика милитаризације света. Ту се може поменути једна важна организација, *Међународна лига жена за мир и слободу*. Представнице тог удружење упућују поруке са захтевом да се смањи улагање у наоружање, посебно елиминисање нуклеарног оружја и забрану нуклеарне енергије и у мирнодопске сврхе, затим елиминисање "софистикованог" оружја намењеног за велика разарања. Оне се боре за отклањање ратних претњи и спречавање даљег ширења рата, инсистирање на преговорима зараћених страна, солидарност са женама које су угрожене ратом.¹¹ Резултат свих активности међународних организација жена јесте и промена традиционалне свести и навика. Навешћемо још два примера. У Чилеу је први пут у његовој историји жена постала министар одбране (2002), други пример (мање "светао"), жена управља војном хунтом која се налази на власти у Бангладешу.

IV

За савремену жену постоји мноштво искушења и препрека њеној слободи, еманципацији и афирмацији у друштву. Жена се налази у противречној и парадоксалној ситуацији, на једној страни се стално потврђује њена улога као стуба породичног и друштвеног живота, а на другој страни постоје бројни покушаји да се жена потисне из главних токова друштвеног живота и да се оспори њен значај, улога и утицај у друштву. За жену се данас, у ХХИ веку, још увек поставља "библијско питање" да ли ће моћи да се родити: Бог је "шаље", али човек (одређена култура и традиција) спречава њен долазак на "овај свет" или јој приређује невољну и непријатну "добродошлицу" која је прати током целог живота.

¹¹ Удружење жена, познато под именом "жене у црном", излазе на улице једном сваког месеца и изражавају солидарност са женама угроженим ратом и захваћених милитаристичким покретима.

Брак је велико искушење за савремену жену. Он може да је спута, подчини, зароби, обесправи, учини "невидљивом", може, наравно, и да је афирмише, учини слободном и достојанственом, да потврди њен значај и изузетност. Брак је једна раскрсница чији путеви могу да одведу жену у сиромаштво, насиље и породични пакао, што је данас чест случај, или у богаство, афирмацију, срећу и задовољство, што је данас, у многим друштвима, све ређи случај. Због тога се из дана у дан повећава проценат разведених бракова и самохраних мајки са децом,¹² али и проценат "невенчаних бракова" (живот у ко-хабитацији), како би се жене што мање везивале и што "лакше" извукле из неуспешног "брака" и исправиле своју ранију грешку.

У развијеном свету тржиште је регулатор свих односа, успеха и неуспеха, човека, друштвених група и целих друштава. Жена је посебно изложена деловању тржишта као механизма који је додатно потискује и понижава. Почевши од тржишта рада где жена све теже налази посао (а жена је све више на тржишту рада и оне чешће и лакше бивају отпуштене са посла) принуђена да прихвати послове које мушкарци одбијају или послове у којима долази под директну "власт" мушкарца (често и у зони сиве економије), до тржишта које потпуно деградира жену и претвара је у робу као што је трговина женама ("белим робљем") у циљу сексуалне и сваке друге експлоатације.

Сукоб између мушкарца и жене стално се проширује. Његов основни извор је стицање, очување и расподела моћи у друштву и расподела улога између мушкарца и жене. Мушкарац жели да приграби и сачува што више моћи за себе јер је она катализатор друштвеног деловања, она је друштвена енергија, покретач свих појава, процеса и односа, па према томе треба да остане "његово" ексклузивно право. Сукоб око улога у породици и друштву подразумева настојање да се жена поново "врати" у кухињу или тамо задржи ако већ није успела да "изиђе", да мушкарац "сиђе" у кухињу. Тај сукоб се наставља даље око улога у политици, образовању, култури, здравству и осталим областима друштва. Основни проблем и задатак у будућем периоду односи се на промену друштвених односа који неминовно производе сукобе жене и мушкарца и доводе до потискивања жене на маргиналне позиције у савременом друштву.

¹² "...жена после развода остаје са децом и без прихода, а муж, супротно томе, са приходом и без деце". (Улрих Бек, *Ризично друштво*, Филип Вишњић, Београд, 2001, стр. 199).

NEWLY SPHERES OF CONFLICT BETWEEN MAN AND WOMAN**Summary**

Although significant progress has been made in the emancipation of women, especially after the Second World War, many areas have remained in the contemporary world where the woman is in subordinate, oppressed and even completely inhumane position. Many traditional and patriarchal societies and groups continue to realize the eternal desire to make the woman imprisoned within the private sphere, bound to home and children, expected to "serve" her husband and family, to sacrifice herself, to be unnoticeable, far away from the public sphere of the society and free civil life.

There are numerous forms and ways by which the woman is pushed to the margins of the society under contemporary conditions. It starts with the birth itself (parents' desire to get a son), continues throughout childhood through education and preparation for "female" jobs, choosing "female" schools. Marriage often becomes a means of degradation for women (rather than their affirmation and confirmation), the woman often being the prisoner of her family and family relations, and sometimes even suffering direct abuse. The repression of women continues in the economic sphere (it is more difficult for women to find employment, they are less paid than men for performing the same jobs, they are subject to abuse at workplace), and the political and cultural spheres as well. War, crime, corruption and trafficking with women represent complete degradation of the woman. There are also different forms of self-repression, such as asceticism, lesbianism, withdrawal into solitude, being slave to beauty, slimness, fashion trends, etc.

The questions posed are who can help the modern woman to improve her position in the society, how and when. If the conditions of general progress in civilization and the activities of individuals are presumed, then a faster and more significant improvement of the woman's position is possible through continuous activities of neo-feminist movements and civil initiatives in which women will keep on pointing out to their position and the ways to improve it.

Key Words: Contemporary Society, Woman, Emancipation, Position in the Society, Ways of Repression of Women, Violation of Women's Rights, Abuse, Emancipation Movements